

Драган Бабић

ВЕЛИЧИНА МАЛИХ СТВАРИ

Преглед продукције кратке приче у 2011.

Ако није добра, кратка прича је барем занимљива.

Ако је добра – велика је!

[...]

Изванредна прича по правилу је пишчево ремек-дело.

Живојин Павловић, „Мост на Жепи”

Причајући о прегледу једног одређеног жанра током одређене године, свакако се мора узети у обзир оно што је читано, награђено, иновативно, као и издања која су позитивно или негативно изненадила публику и критику. Имајући све ово у виду, укратко се може рећи да је прошлогодишња продукција кратке приче помало разочарала. Наравно, оно што је објављено већином је вредно читања, али се управо наведена оцена базира првенствено на квантитету и рецепцији, посебно уколико се 2011. пореди са претходним годинама и домаћом приповедном традицијом.

Можда читаоци нису ни свесни колико збирки кратких прича годишње бива објављено, али један од показатеља тога је и њихова заступљеност при додели књижевних награда. Иако немају исти значај за све, оне заиста јесу показатељ тренутног стања, а тек када се схвати колико се мало прозних збирки на том нивоу појављује, увиђа се њихов поражавајући број у односу на роман или поезију. Разумљиво је зашто њих не разматра, на пример, жири НИН-ове награде (који некада прочита и око сто романа), али како објаснити ограничавање на један или два наслова при додели других релевантних признања – слабим квалитетом или квантитетом? Од збирки издатих 2010. године

у овој сфери су биле актуелне *Преживљавање* Драгослава Михаиловића (Виталова награда, редак пример где се више од једне збирке нашло у ширем избору) и *Исход црпе* Срђана В. Тешина (Награда Друштва књижевника Војводине), иако је још неколико издања заслужило помен, док су ове године само збирке Дејана Тиага Станковића и Срђана Срдиха доживеле сличан третман. Ово су, наравно, само примери, али, уколико се прихвати чињеница да књижевне награде јесу битан фактор који упућује читаоце на квалитет и истиче популарност неке форме, види се да кратка проза остаје по страни. А ако она заиста јесте пишчево ремек-дело, онда би њена продукција требало да буде посебно цењена. Код нас, међутим, кратка прича пре личи на млађу сестру романа, ону коју родитељи не воле превише и којом се не диче.

И поред овога у прошлој години се, ипак, могу пронаћи позитивни изузеци. Уз оне о којима ће касније бити више речи, треба споменути, на пример, збирке Филипа Чоловића (*Најбољи од свих светлова*, Стубови културе), Јовице Аћина (*Ушће океана*, Геопоетика), Емсуре Хамзић (*Смарагдни град*, Дневник) и Лане Басташић (*Вајпромеш*, Чекић). Присутне су биле и антологије (*21 за 21: антологија српске приче с почетка новог века*, Агора, приредио Васа Павковић и *Овако је почело: приче о Грчкој*, Лагуна, приредили Љубица Арсић и Дејан Михаиловић), преводи (*Too Much Time for Unimportant Things*, Геопоетика, превод изабраних прича Михаила Пантића на енглески језик) и, можда најважније, нова, обједињена издања прича Иве Андрића (Лагуна и Дерета). Поврх свега, највише се причало о збиркама Вулета Журића, Срђана Срдиха, Зорана Ђирића и Дејана Тиага Станковића које истражују срж кратке приче и фокусирају на маргиналне појединце, исечке из биографија и фрагменте свакодневице који мењају свет јунака и постају најбитнији догађаји њихових живота.

Почетком године је пред читаоце стигла збирка *Кашеначо* (Културни центар Новог Сада), којом се Вуле Журић након осам година вратио краткој форми. Истражујући свет кроз књижевност, спорт, историју, музику и поп-културу, он ствара специфичне ликове који су *dream team* домаћих и светских звезда (Оскар Давичо, Растко Петровић, Славиша Вајнер Чича, Милан Ракић, Чарлс Мингас, Бикс Бајдербек, Гајто Газданов и други). Њих, ипак, овде не прати историјска слава, већ су једноставни људи који се од осталих ликова разликују само по именима. Оно што повезује и изједначава познате песнике и музичаре и непознате избеглице и војнике јесу личне приче и трагедије. Корен тога може се наћи у наслову збирке који на италијанском језику означава засун, фудбалску тактику „бункер” и олупину, те су протагонисти, сходно томе, окрњени потресним догађајима, у некој

врсти изолације, једноставно одбачени или осуђени на заборав. Просторно-временске одреднице прича су разноврсне, као и ликови у њима: од Првог светског рата до данас, и од Италије, Африке и Америке до Босне и Србије, увек и свуда важи само једно правило: „Хладно и јако црnilо притискало је са свих страна модерног света.” Нарација је испрекидана, фрагментарна, редукована, а основна форма комуникације је дијалог. Спорт је често присутан, или „у позадини” или путем аналогije, као у причама „*Nora decubitus*” (примери атлетике, гимнастике и фудбала формирају свест протагонисте), „Полка севдах блуз” (коментаром о рату: „Такмичење у умирању играло се на продужетке.”), „Катеначо” (кроз једанаест делова се приповеда о (само)убиству спортског новинара на припремама ФК „Партизан”) и „*Power Play*” (изједначава се метод ратних убистава у Босни са повредом хокејашког судије којем клизаљка прелази преко врата). Напоследку, ова збирка представља пандан историјским записима: сусрети наведених ликова делују оствариви и реално, њихова величина је каткад дискутабилна, обични људи постају хероји, а постмодерна ремитологизација, историографска метафикција и пародија достижу нове висине.

Публика зна Срђана Срдиха као уредника међународног фестивала кратке приче Кикинда шорт (*Kikinda Short*), али и као прозног аутора. Анализа његове збирке *Еспирандо* (Стубови културе) почиње и пре читања, размишљањем о наслову („еспирандо” означава особу на издисају, а поднаслов *Песме на смрти* потенцира лиричност прича и смрт као главну тему) и структури (девет целина призивају поход кроз кругове Пакла и потврђују откривање смрти). Неколико прича деле исти наративни поступак: испрекидано приповедање више јунака које се напоследку стапа у заједничку суштину – ту су најзанимљивије приче „Комарци”, састављена од исказа посетилаца хотела који су маскирани бројевима својих соба, она је драмско дело слично Хемингвејевој причи „Данас је петак”, и „Ноћник”, у којој се гласови сложено преплићу и настављају, а поента се открива тек на крају. Тема смрти је можда најупечатљивије разрађена у причама „Медицине” и „Зозобра”, у којима мушким протагонистима умиру девојка, односно ћерка, а суочавање са смрћу постаје потпуно индивидуално (у причи „Зозобра”, нараторова супруга стиже на погреб сама, а не са њим: „Теа ће стићи око седам. Другим путем. Свако има свој.”). Смрт се у *Еспиранду* јавља у свакој причи, али на различите начине којима аутор чину умирања даје ширину и слојевитост: изненадним злочинима, рекапитулацијом живота кроз посмртни говор, наговештајем неизбежног краја или очекиваним одласком. Неке приче из збирке су признате чак и пре објављивања књиге („*Slow divers*” је добила награду „Лаза Лазаревић” за најбољу необјављену савремену приповетку 2009. године), а

неке уврштене у периодику. Срдић је каснијом причом „Голем” ушао у финале међународног конкурса за кратку причу *Lapis Histriae*, а сама збирка *Есџирандо* је добила награде „Биљана Јовановић” и „Едо Будиша” за 2011. годину, те је њен квалитет најбоља најава за збирку *Сагоревања*, коју ће Стубови културе ускоро издати, а за чији је синопсис Срдић добио стипендију Фонда „Борислав Пекић” 2010. године.

Упркос ранијем опусу Зорана Ђирића (поезија, проза и есејистика, за које је добио Бранкову и НИН-ову награду), збирка *Крајски људи* (Агора) није наишла на добар пријем критике. Она броји двадесет и пет целина сложених абецедним редом (неке су се раније појавиле на сајту аутора и у периодици), али ови текстови више личе на фрагменте „правих” прича и зачетке идеја које тек треба развити. Примера ради, неколико њих се бави скоро идентичним темама и јунацима – младим зависницима или трагичним случајевима породичног насиља – те се стиче утисак да би се могле спојити у једну или две озбиљније целине. Што се тиче ликова, они су у паклу из којег не могу да побегну, у сталној борби против дроге, околине и система. Аутор се поистовећује са женама, наркоманима, депресивнима и младима, али приповеда претерано поетизованим гласовима, уз сувишна размишљања и реторику коју с времена на време прекида жаргон. Јунаци збирке *Крајски људи* заиста јесу маргиналци, ексцентрици, „драги губитници” (из приче „Ова смрт памти и боља умирања”) чије појављивање не изненађује јер форма кратке прозе, по Михајлу Пантићу, потенцира „осећање усамљености, потпуне, депресивне, скучене одвојености неког безименог *људског ја* из света” (из предговора антологије најкраћих прича српске књижевности XX века, *Мала кућија*). Ђирић пише по принципу „кратке приче, кратки животи”, а питање на које се одговор добија након читања је да ли су његови јунаци „кратки” због форме у којој се налазе (можда обима прича који није у стању да изрази све битно у њиховим животима) или су приче кратке баш због њих (јер се њихова суштина може сажети у малом броју речи). У сваком случају, збирка *Крајски људи* ће вероватно остати запамћена као неочекивана за „магичног” Ђирића, сигурно у сенци претходних дела и најава за ову годину – нових Агориних издања збирки *Златна декада* и *Вулваши*, као и романа *Хобо*.

Београдски Португалац Дејан Тиаго Станковић је један од оних који су књижевност апсолвирали превођењем (у његовом случају, у питању су нобеловци Андрић и Сарамаго), па се тек онда одлучили да се у њој опробају и практично. Резултат тог теста је збирка *Одакле сам била, више нисам и друге лисабонске приче* (Геопоетика), која повезује домовину аутора и земљу у којој живи. Емиграција није страна у српској прози (Пекић, Црњански, Албахари и Тасић, нпр.), а међу два-

десет прича ове збирке се налази већи број оних чији су протагонисти исељеници из СФРЈ, али и епитоми номада, Јевреји и Роми. Станковић представља људе прошлих векова и модерних времена, ахронично повезујући империјалистички и данашњи Лисабон. Његови јунаци су краљевске породице Португала, историјске личности (у причи „Нула-Нула-Седам у Тужном рају”, која је налик неким раније споменутим у Журићевој збирци, појављују се Душан Попов, Ијан Флеминг, Заза Габор, Антоан де Сент-Егзипери и Милош Црњански) и „обични” људи (и Португалци и емигранти који се сналазе на новом тлу). Жанровски гледано, ово свакако јесте скуп засебних целина, али се на много начина може повезати: окружењем, атмосфером, ликовима и темама, толико да прелази из обичне збирке у оно што англо-америчка критика назива *short story cycle* – знатно кохерентнију целину повезаних прича. Аутор неке од њих жанровски обогаћује поднасловима („краткометражни играни филм”, „ембрион романа”, „цртани филм” и др.) који су заправо додатна упутства за читање, а идеја да се неколико прича срочи у форми драме и укључи *dramatis personae* је посебно занимљива. Укратко, чињеница да је збирка *Одакле сам била, више нисам и друге лисабонске приче* пријатно изненађење и међу најквалитетнијим издањима кратке прозе 2011. године доказују и ужи избори за Виталову награду и награду „Душан Васиљев”.

Међутим, шта је то ново донела ова година? За сада су, између осталих, присутне збирке Владислава Бајца (*Гаспиномадске приче*, Архипелаг), Гордане Ђирјанић (*Као сване, разлаз*, Euro-Giunti) и Милоша Латинковића (поетска проза, *Звезде и острва*, Геопетика), али ће се о њима говорити тек наредне године. Оно што посебно радује је константна присутност кратке прозе у периодици и чињеница да сви значајни књижевни часописи издају приче и етаблираних и мање познатих аутора. Најаве за следећих неколико месеци укључују нова издања Срђана Срдича, Срђана В. Тешина (*flash fiction* збирка „Приче с Марса”, Стубови културе) и Михајла Пантића („Ходање по облацима”, Стубови културе). На крају, ако је судити по управо изнесеном, можда теза са почетка текста о недовољној заступљености кратке приче делује нетачно или не потпуно исправно: продукција, напослетку, није трагична. Ипак, није сваки поштовалац кратке приче задовољан просечним, већ се у садашњој ситуацији нада да ће остатак године донети квалитативно и квантитативно побољшање на пољу ове недовољно заступљене форме.